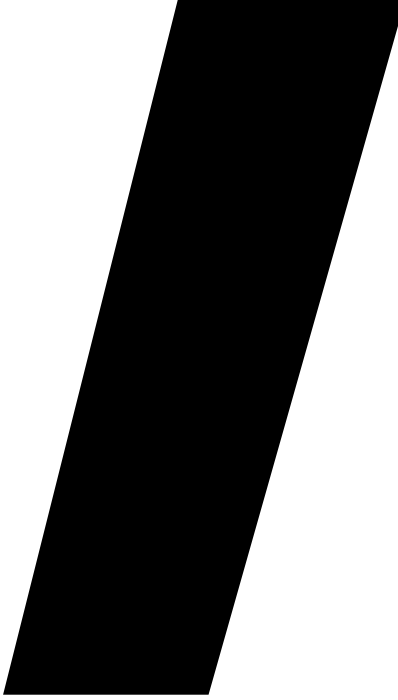

το όριο στην εποχή της υπερνεωτερικότητας:
βερολίνο / potsdamer platz

Αναγνωστόπουλος Γιώργος
Πουρναράς Βαγγέλης

Επιβλ.Καθηγητής: Νικόλαος-Ίων Τερζόγλου
Αθήνα, Φεβρουάριος 2013

περιεχόμενα

όριο

τείχος

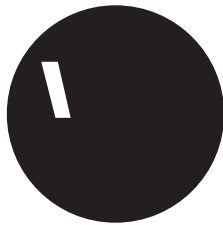
υπερνεωτερικότητα

potsdamer platz

έλεγχος

βιβλιογραφία

εικόνες

Ladd 19__-

Σταυρίδης 19__-

Foucault 1926-1984

Deleuze 1925-1995

Lefebvre 1901-1991

Marcuse 1898-1979

Debord 1915-1994

Heidegger 1889-1976

1880

Mies van der Rohe 1886-1969

Scharoun 1893-1972

Fukuyama 1952-

4

Massey 1944-

Sennett 1943-

Ibelings 1963-

Augé 1935-

31-1994

2000

Hilmer & Sattler und Albrecht 1974-

Jahn 1940-

Piano 1937-

όριο

Σήμερα, βιώνουμε την κατάρρευση ορίων που δημιούργησαν την πραγματικότητα όπως τη γνωρίζαμε έως τώρα. Το χρήμα, το κράτος, οι κοινωνικές δομές και η εργασία που αποτελούσαν τους βασικούς φορείς της παραπάνω πραγματικότητας, αποδυναμώνονται και αποσυντίθενται. Βιώνουμε μία κρίση. Όπως όμως και σε κάθε οριακή κατάσταση, στη διάρκεια της κρίσης επανεξετάζονται τα όρια που έως σήμερα μας ήταν δεδομένα.

Σήμερα, η έννοια του ορίου βάλλεται. Αναδεικνύεται ο περιοριστικός χαρακτήρας της έννοιας, ως αναχρονιστικός και παρωχημένος. Στον 21^ο αιώνα, η ασυνέχεια προκύπτει από λάθος. Στόχος είναι η συνέχεια, η ροή. Οτιδήποτε παράγει ασυνέχειες, ενοχοποιείται. Τα εθνικά σύνορα, το αυστηρά δομημένο νομικό πλαίσιο μίας κοινωνίας, το συμβολιστικό φορτίο της ιστορίας και του πολιτισμού, αποτελούν ανασταλτικούς παράγοντες στην προδιαγεγραμμένη, συνεχή πορεία των πραγμάτων.

Τα όρια γύρω μας καταρρίπτονται, είτε αυτά είναι υλικά, όπως τα τείχη και τα σύνορα, είτε είναι άυλα, όπως η ταχύτητα με την οποία μετακινούμαστε ή πληροφορούμαστε. Η νέα αυτή συνθήκη δε συνεπάγεται απαραίτητα την απομάκρυνση μας από την εμπειρία του ορίου αλλά, μάλλον, την μετάλλαξη της ίδιας της εμπειρίας. Βιώνουμε την αποδόμηση του αποτελέσματος της έννοιας και όχι της ίδιας της έννοιας του ορίου. Αυτή, μέσα από την παραπάνω αποδόμηση, γίνεται, πλέον, καλύτερα αντιληπτή και ευρύτερη.

//// Ένας χώρος είναι κάτι παραχωρημένο, αποδεσμευμένο, δηλαδή ενταγμένο σε ένα όριο, στα αρχαία ελληνικά πέρας. Το όριο δεν είναι αυτό στο οποίο κάτι σταματά, ..., το όριο είναι εκείνο απ' όπου κάτι αρχίζει να εκδιπλώνει την ουσία του. Γι' αυτό η έννοια είναι ορισμός, δηλαδή όριο. (Heidegger 2008: 51-53)

Στην παραπάνω προσέγγιση του ορίου από τον Heidegger μπορούμε να εντοπίσουμε την ματαιότητα του επιχειρήματος που πρόκειται να αναπτύξουμε. Θέτοντας την έννοια του ορίου ως το αντικείμενο αυτής της διάλεξης, και επιχειρώντας έναν αυστηρό ορισμό του, βρισκόμαστε μπροστά σε ένα παράδοξο. Κατά τη διάρκεια του ορισμού, της εννοιολογικής προσέγγισης θα χρειαστούμε τον ίδιο τον όρο, την έννοια. Ενεργοποιούμε, λοιπόν, μια διαδικασία της οποίας ο στόχος χρησιμοποιείται αναγκαία και σαν μέσο.

Το παραπάνω παράδοξο μας φέρνει σε ένα αδιέξοδο στο οποίο, αντί να θεωρήσουμε πως κάτι μόλις έχει σταματήσει, θα προσπαθήσουμε να ανακαλύψουμε τι είναι εκείνο το οποίο έχει ήδη αρχίσει να εκδιπλώνει την ουσία του.

Ήδη, γίνεται εμφανές πως για να προσεγγίσουμε την έννοια του ορίου θα πρέπει πρώτα να αναγνωρίσουμε ορισμένες από τις λειτουργίες του. Σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο αναφορών, όπως η γλώσσα, τα μαθηματικά, η αρχιτεκτονική, το όριο σαν χρηστική, πλέον, έννοια εξετάζεται μέσα από τις εκφάνσεις του. Το όριο σαν λήμμα, βρίσκει ορισμό μέσα από τις παρακάτω εκφάνσεις.

///**Εί**ναι:

- το σημείο πέρα από το οποίο δεν μπορεί να εκτείνεται ή να υπάρξει (κάτι).
- το διαχωριστικό σημείο ανάμεσα σε δύο έννοιες.
- το ανώτατο επιτρεπτό σημείο, μέγεθος.
- το σημείο που θεωρείται φραγμός, κάτι αξεπέραστο.
- το σύνορο.
- το σημείο πέρα από το οποίο αρχίζει κάτι άλλο.

(Μπαμπινιώτης 1998: 1246)

Στο πλαίσιο της ελληνικής γλώσσας, το όριο νοείται κυρίως ως σημείο. Εντοπίζεται δηλαδή, μία ανάλυση της έννοιας μέσα από γεωμετρικούς, χωρικούς όρους. Το όριο, είναι το σημείο, το σύνολο σημείων, η γραμμή. Υπογραμμίζεται η χωρική του έκφραση, και αντιστοιχίζεται σε ένα εμπόδιο, έναν τοίχο, μία κορυφή. Το όριο, ως λήμμα, παίρνει κατ' αρχάς υλική υπόσταση, γίνεται χωρικό.

Το όριο ως υλικό, τεχνητό ή φυσικό εμπόδιο, αποτελεί την οπτικοποιημένη-χωροποιημένη έκφραση μίας διαφοροποίησης. Είναι ένα σημείο αναφοράς, ένας δείκτης που προσδιορίζει ανάλογα με το εκάστοτε περιεχόμενο, κάτι άλλο. Η λειτουργία του αυτή, το μετέτρεψε σε κυρίαρχο εργαλείο κατανόησης της χωρικής πραγματικότητας. Η κατάρρευση ενός φυσικού ορίου, με τη δημιουργία μιας γέφυρας, τη διάνοιξη μίας διώρυγας ή την κατάκτηση μίας βουνοκορφής αλλά και η δημιουργία ενός τεχνητού, με την οχύρωση, ή τη στέγαση, αποτελούν ασκήσεις-εφαρμογές, πάνω στη λειτουργία του ορίου αλλά και της δυνατότητας αντιστροφής της.

Στην υλική έκφραση του ορίου, όπως είδαμε, βρίσκουμε μία έκφραση της έννοιας, ένα πείραμα πάνω στη λειτουργία της που αποτυπώνεται στο χώρο. Η αποτύπωση της έννοιας του ορίου στο χώρο προϋποθέτει, απεικονίζει και κατά συνέπεια αναπαράγει άυλες διαφοροποιήσεις πολύ πέρα από αυτόν. Οι διαφοροποιήσεις αυτές αποτελούν τις μη χωρικές, άυλες, λειτουργίες της έννοιας του ορίου, τα άυλα όρια στα οποία θα αναφερόμαστε.

Το να επιχειρήσουμε το διαχωρισμό της υλικής από την άυλη διάσταση του ορίου, θα αποτελούσε λανθασμένο χειρισμό. Κι αυτό γιατί το όριο γίνεται κυρίαρχα αντιληπτό μέσω της εμπειρίας του, της βιωματικής ασυνέχειας¹ που κάθε όριο εμφανίζει. Μέσα από την ίδια την εμπειρία του ορίου, το βίωμα της ασυνέχειας, αναδεικνύονται νέες προοπτικές.

////Διασχίζοντας τον ενδιάμεσο χώρο (εδώ με την έννοια του οριακού) συναντά κανείς, ανάλογα με την περίπτωση, εμπόδια, στοιχεία που αναγγέλλουν το διαφορετικό που προσεγγίζεται, στοιχεία που έλκουν ή απωθούν, που οδηγούν ή παραπλανούν, που υμνούν αυτό που είναι μπροστά ή θρηνούν γι' αυτό που μένει πίσω.
(Σταυρίδης 2002: 285)

Το βίωμα της ασυνέχειας που κάθε όριο παράγει, δηλαδή, η εμπειρική κατανόηση της έννοιας του ορίου, θέτει ως υποκείμενο τον άνθρωπο. Η έννοια του ορίου, μέσα από τις εκφάνσεις και τις λειτουργίες της, μετατρέπεται σε αντικείμενο στα χέρια του ανθρώπου, σε εργαλείο. Ο άνθρωπος, αναπαράγοντας την εμπειρία της ασυνέχειας, με εργαλείο το όριο, είτε υλικό, είτε άυλο, οργανώνει την πραγματικότητα γύρω του σε ένα σύνολο από δομές και σχεσιακές καταστάσεις.

Τα παραπάνω λειτουργούν στο επίπεδο της σύνθεσης μίας συγκεκριμένης ταυτότητας, ενός άλλου είδους ορισμού². Έτσι μέσα από τη δημιουργία και κατ' επέκταση, την εμπειρία του ορίου, ο άνθρωπος κάθε φορά αναγνωρίζει μία νέα έκφανση της έννοιας του ορίου σε συνδυασμό με μία νέα προοπτική για τον εαυτό του. Το όριο θα τον βοηθήσει να διαχωρίσει το μέσα από το έξω, το εδώ από το αλλού, το εγώ από τον άλλο, το τώρα. Η έννοια της κατοίκησης, της προστασίας, τα τείχη, η ενδυμασία, ο λόγος, η πειθαρχία, οι τελετουργίες, η αλήθεια, η εξουσία αποτελούν ελάχιστα από τα παραδείγματα ανθρώπινων εφευρέσεων με βάση το εργαλείο του ορίου³.

Μέσα από την ανάλυση του πιο χαρακτηριστικού παραδείγματος ορίου, που δημιουργήθηκε πριν από μισό αιώνα και κατέρρευσε σε διάρκεια τριών δεκαετιών, των αιτιών της δημιουργίας του αλλά και των αποτελεσμάτων της πτώσης του, θα επιχει-

ρήσουμε, υπό το πρίσμα της εμπειρίας, να εντοπίσουμε τα παράδοξα που ο ορισμός του ορίου, θέτει. Η ανέγερση του τείχους του Βερολίνου θα μας δώσει την αφορμή να εστιάσουμε στην εμπειρία του ορίου, ενώ η πτώση του, θα σηματοδοτήσει την έναρξη της σύγχρονης εποχής στην οποία θα αναφερόμαστε.

Μέσα από τη συστηματική ανάλυση της σύγχρονης αυτής εποχής θα εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο αποδομούνται τα, μέχρι σήμερα, γνωστά όρια και θα προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε τις νέες μορφές που αυτά παίρνουν.

παραπομπές

¹ Η εμπειρία της ασυνέχειας, έχει εντοπιστεί κυρίως στην έννοια του κατωφλιού. Όπως αναφέρει ο Σταυρίδης στο "Από την πόλη οθόνη στην πόλη σκηνή", το κατώφλι είναι μία χωροχρονική εμπειρία μετάβασης. Εδώ χρησιμοποιείται περισσότερο με την οριακή και κατ' επέκταση τη μεταβατική του έννοια.

² Η έννοια του άλλου σαν κυρίαρχο εργαλείο διαμόρφωσης ταυτότητας βασίζεται στη μέθοδο της ατόπου επαγωγής. Αυτό που μας χαρακτηρίζει, αυτό που μας συνδέει με τους γύρω μας και δημιουργεί ομαλές σχέσεις και συνθήκες είναι ό,τι και όσα δεν είμαστε.

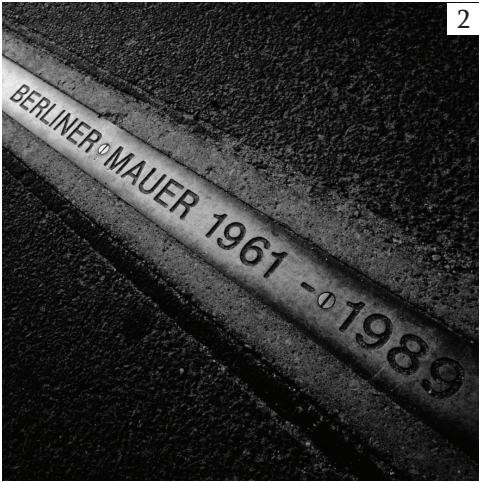
³ Η "αλήθεια" πρέπει να εννοηθεί σαν ένα σύστημα τακτοποιημένων τρόπων ενέργειας για την παραγωγή, ρύθμιση, διανομή, κυκλοφορία και λειτουργία των αποφάσεων.[...] Η "αλήθεια" συνδέεται με μία κυκλική σχέση με συστήματα εξουσίας που την παράγουν και την υποστηρίζουν, και με αποτελέσματα εξουσίας τα οποία παράγει και επεκτείνει. Ένα "καθεστώς" αλήθειας.

(Φουκό 1987)

βιβλιογραφία

- Μπαμπινιώτης, Γ. 1998. *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα.
- Σταυρίδης, Σ. 2002. *Από την πόλη οθόνη στην πόλη σκηνή*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Τσουκαλά, Κ. - Δανιήλ, Μ. - Παντελίδου, Χ. 2010. *Μετανεωτερικές επ-όψεις*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη.
- Φουκό, Μ. 1987. *Εξουσία, γνώση και ηθική*, Ύψιλον, Αθήνα.
- Heidegger, Μ. 2008. *Κιτζίεν, κατοικείν, σκέπτεσθαι*, Πλέθρον, Αθήνα.
- Teather, E. 1999. *Embodied geographies*, Routledge, London.

6

8

7

9

10

τείχος

////Η ιστορία του διαιρεμένου Βερολίνου είναι παραπάνω από μία ιστορία για το τσιμέντο και τους εργάτες που το κατασκεύασαν. Το Τείχος του Βερολίνου παραμένει στο επίκεντρο αυτής της ιστορίας καθώς ήταν περισσότερα από απλό τσιμέντο.
(Ladd 1997: 16)

Μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο οι δυτικές δυνάμεις διαιρούν τη Γερμανία σε τέσσερις τομείς διοίκησης: της Βρετανίας, της Γαλλίας, των ΗΠΑ και της Σοβιετικής Ένωσης. Καθώς ο θρίαμβος της νίκης καταλαγιάζει, οι νικητές θυμούνται τους δικούς τους ανταγωνισμούς. Η Σοβιετική Ένωση είναι η νέα κυρίαρχη δύναμη στην Ευρώπη και ο μόνος τρόπος να επέλθει μία ισορροπία δυνάμεων στο χώρο είναι να συσπειρωθούν οι δυτικοί σύμμαχοι σε ένα κοινό μέτωπο. Με επικεφαλής τις ΗΠΑ οι Δυτικοί εκτιμούν ότι μία ισχυρή Γερμανία θα μπορούσε να λειτουργήσει σε όφελός τους, σε μία ενδεχόμενη σύγκρουση με τη Σοβιετική Ένωση. Έτσι, αποφασίζουν σε διασκέψεις στο Λονδίνο, να επισπεύσουν τις διαδικασίες δημιουργίας συντάγματος και μεταφοράς εξουσίας στις γερμανικές αρχές. Τον Ιούνιο του 1948, εισάγεται νέο νόμισμα, το Γερμανικό μάρκο, στην πλευρά που διοικείται από τις δυτικές δυνάμεις και, σαν αντίδραση, οι Σοβιετικοί αποκλείουν την πρόσβαση στο δυτικό τμήμα της πόλης του Βερολίνου. Στις 23 Μαΐου 1949 συντάσσεται το Σύνταγμα για την ίδρυση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας με τις ΗΠΑ, Βρετανία και Γαλλία να ενώνουν τις ζώνες τους, και τον Αύγουστο του 1949 προκηρύσσονται εκλογές. Τον Οκτώβριο του 1949, οι Σοβιετικοί ανακοινώνουν τη δημιουργία της Λαϊκής Δημοκρατίας της Γερμανίας.

Στα χρόνια που περνούν, σε διάρκεια δύο δεκαετιών, οι αντίπαλες δυνάμεις εδραιώνουν ακόμα περισσότερο την παρουσία τους στη Γερμανία και κυρίως στο Βερολίνο. Εκεί βρίσκονται σε επαφή, περισσότερο από οπουδήποτε αλλού, δύο διαφορετικές και άρα αντιθετικές μορφές οργάνωσης της κοινωνίας, του κράτους, της οικονομίας. Η σύγκριση του ενός τρόπου ζωής με τον άλλο, της αγοραστικής δύναμης του ενός νομίσματος απέναντι στο άλλο, της καθημερινότητας που λαμβάνει χώρα στις δύο μεριές είναι διαρκής. Μεγάλο κομμάτι του πληθυσμού του ανατολικού Βερολίνου μετακινείται καθημερινά για να εργαστεί στο δυτικό και το αντίστροφο. Πολλές είναι και οι οικογένειες των οποίων τα μέλη, ζώντας σε διαφορετικά σημεία της πόλης, χωρίζονται από ένα αόρατο όριο, που επηρεάζει τα πάντα γύρω τους.

Στο διάστημα αυτό, 2,6 εκατομμύρια πολίτες της Λαϊκής δημοκρατίας της Γερμανίας, σε σύνολο 17 εκατομμυρίων, περνούν

μέσω του Βερολίνου, στη Δύση. Η νομισματική υπεροχή της Ο.Δ.Γ. έναντι στη Λ.Δ.Γ. αλλά και η ελεύθερη μετακίνηση στον υπόλοιπο δυτικό κόσμο μέσω του Δυτικού Βερολίνου αποτελούν τα κυρίαρχα κίνητρα. Άλλωστε, αυτές οι ελευθερίες του καπιταλιστικού-δυτικού κράτους, προβάλλονται καθημερινά μέσα από τις μεγάλες επιγραφές και τα διαφημιστικά ταμπλό που στρέφονται προς την ανατολική μεριά και είναι τοποθετημένες στα όρια των δύο περιοχών, μέσα από την αρχιτεκτονική και την πολεοδομική ανάπλαση των συνοριακών περιοχών με κτίρια όπως η Εθνική Πινακοθήκη του Mies van Der Rohe αλλά και η Φιλαρμονική του Hans Scharoun.

Ο κάτοικος του Δυτικού Βερολίνου, απολάμβανε προνόμια αναγνίστοια της εποχής αλλά και της οικονομικής δυνατότητας του εξαθλιωμένου από τον πόλεμο Δυτικού Κράτους με τη σχεδόν μηδενική παραγωγική δραστηριότητα. Στο βαθμό που η δυτική μεριά χρηματοδοτούνταν από τους συμμάχους, έχει διατυπωθεί η άποψη πως το Δυτικό Βερολίνο αποτελούσε ένα τρίτο κράτος στο γερμανικό χώρο. Ήταν μια πόλη καθρέφτης των ανέσεων και των ελευθεριών της Δύσης.

Όπως ήταν φυσικό, οι Ανατολικές δυνάμεις θέλησαν να αναχαιτίσουν αυτή τη μαζική έξοδο. Έτσι, το καλοκαίρι του 1961, μέσα σε μία ημέρα, τα όρια του Δυτικού Βερολίνου περιγράφηκαν στο χώρο από πολλά χιλιόμετρα συρματοπλέγματος. Η Λ.Δ.Γ. με την κίνηση αυτή, που κατηγορηματικά απέρριπτε δύο μήνες πριν, προεικονίζει ήδη το τέλος της Σοβιετικής ένωσης. Το γεγονός αυτό και η ανάλυση της σημασίας του οδήγησε τις δυτικές δυνάμεις στην απόλυτη απραξία αλλά και τους κατοίκους του Βερολίνου στην απόγνωση και την αγανάκτηση.

////Τα πρώτα κομμάτια τσιμεντένιου τοίχου, τοποθετήθηκαν δύο μέρες αργότερα, σηματοδοτώντας την εξέλιξη αυτής της κατασκευής στη διάρκεια του χρόνου. Πολλές φορές στη διάρκεια των επόμενων δεκαετιών το τείχος αντικαθίσταται από ισχυρότερα και ψηλότερα προκατασκευασμένα στοιχεία από μπετόν, ώστε να εξυπηρετεί την αυξανόμενη ανάγκη για προστασία των συνόρων. Αλλά και το ίδιο το τείχος, τελικά θα αποτελούσε ένα μόνο μέρος της συνολικής οχύρωσης των συνόρων. (Ladd 1997: 17)

Οι Ανατολικοί, άρχισαν να επεκτείνουν την οχύρωση και τα σημεία ελέγχου προς τη μεριά τους. Δημιούργησαν μία ζώνη ασφάλειας που διέτρεχε τα όρια των δύο πόλεων με κυμαινόμενο άχος που σε σημεία, όπως για παράδειγμα η Potsdamer platz, έφτανε τα 100 μέτρα. Για να προκύψουν αυτές οι άδειες, ελεύθερες περιοχές που θα τους επέτρεπαν πλήρη ορατότητα προχώρησαν, πολλές φορές, στην κατεδάφιση ολόκληρων συγκροτημάτων κτηρίων και στην μεταφορά μεγάλου μέρους των κατοίκων σε άλλες περιοχές. Τελικά, αντίθετα με το όνομα και τη φήμη του, το τείχος του Βερολίνου, ήταν περισσότερο μία συνέχεια από άδειους, ορατούς χώρους. Σηματοδοτούσε περισσότερο μία σειρά από δραστηριότητες όπως ελέγχους, ταυτοποιήσεις, εξακριβώσεις που προστάτευαν το όριο των δύο περιοχών.

Τείχος ήταν μόνο από τη μεριά των Δυτικών. Εκείνοι ζούσαν στην πραγματικότητα μίας πόλης, αυστηρά οριοθετημένης, μίας πόλης-νησί. Η αντίληψη του Δυτικού Βερολίνου σαν νησί ήταν πολύ διαδεδομένη και αναπαραγόταν από την εικόνα που παρουσίαζε η πόλη στις οριακές της περιοχές. Το Δυτικό Βερολίνο, στα όριά του, ήταν πράσινο, σημάδι εγκατάλειψης οδικών αξόνων και περιοχών που είχαν βίαια διακοπεί αλλά και προσομοίωση μίας τεχνητής όχθης. Η κάθετη επιφάνεια που χώριζε τους κατοίκους από τις οικογένειες, τους φίλους και την μέχρι τότε καθημερινότητά τους, έγινε καμβάς για την έκφραση και τη δημιουργία του προοδευτικού, δημιουργικού πληθυσμού που κατέφθασε στην πόλη από όλο τον κόσμο μετά την ανέγερση του τείχους.

Αντίθετα, για τους κατοίκους του Ανατολικού Βερολίνου, η εμπειρία του ορίου έπαιρνε χωρική υπόσταση. Χαρακτηριστικό ήταν πως από τα πρώτα χρόνια, η χρήση του όρου «το Τείχος» ήταν απαγορευμένη. Οι Ανατολικές αρχές προτιμούσαν να το αποκαλούν «σύστημα ελέγχου» ή «σύνορο» παρά να αναφέρονται σε μία υλική κατασκευή. Οι περιοχές κοντά στα σημεία ελέγχου, ήταν υποτιμημένες και το να ζει κανείς εκεί προϋπέθετε καθημερινούς νυχτερινούς ελέγχους στο κελάρι και την αποθήκη του. Οι κάτοικοι των περιοχών αυτών λάμβαναν από το κράτος ειδικό επίδομα καθώς οι έλεγχοι αυξάνονταν, σε αντιστοιχία με τις απόπειρες «απόδρασης».

Στο Βερολίνο, μία πολιτική απόφαση διέκοψε αόρατες μορφές κυκλοφορίας που ενυπάρχουν σε μία σύγχρονη πόλη τη δεκαετία του 60 και θεωρούνται δεδομένες. Μορφές κυκλοφορίας κυρίως σε επίπεδο υποδομών. Στο δίκτυο του φυσικού αερίου και του νερού για παράδειγμα αλλά και πιο εμφανώς, στο οδικό και το σιδηροδρομικό δίκτυο. Υπήρχαν δηλαδή για αρκετές δεκαετίες, δρόμοι που κατέληγαν σε έναν τοίχο (και συνήθως χρησιμοποιούνταν για παζάρια και υπαίθριες αγορές) αλλά και υπόγειοι σταθμοί-φαντάσματα του μετρό στους οποίους κανείς δεν είχε αποβιβαστεί. Στο μεταξύ, άλλα προϊόντα της τεχνολογίας της εποχής διαπερνούσαν χωρίς δυσκολία το τείχος: η ατμοσφαιρική ρύπανση και τα ραδιοφωνικά ή άλλα σήματα. Με τον ίδιο τρόπο, για μικρότερες βέβαια αποστάσεις, διαπερνούσαν τις οχυρώσεις και οι ενισχυμένοι ήχοι της σύγχρονης ροκ μουσικής που έρχονταν στο Ανατολικό Βερολίνο από τις συναυλίες που γίνονταν στο Reichstag και που οι νεαροί ανατολικογερμανοί μαζεύονταν για να ακούν χωρίς να βλέπουν.

Το τείχος του Βερολίνου αποτελούσε μία αμφισήμαντη συνθήκη. Η προσπάθεια των δύο αντίπαλων δυνάμεων να συμβολίσουν από τη μεριά τους την ύπαρξη και την παρουσία του, οδηγούσε σε διπολικές αναγνώσεις της πραγματικότητας. Αυτό που τις περισσότερες φορές αντιστρεφόταν με μεγάλη ευκολία ήταν η απάντηση στο ερώτημα του ποιος βρίσκεται «μέσα» και ποιος «έξω». Αν, όπως όλες οι χωρικές συνθήκες αποδεικνυαν, οι Δυτικοί ήταν αυτοί που ήταν περικυκλωμένοι, ένα νησί στη μέση μίας θάλασσας, τότε, πώς θα όριζε κανείς αυτό που βίωναν οι Ανατολικοί οποίοι δεν είχαν καμία δυνατότητα πρόσβασης σε ένα μεγάλο κομμάτι της πόλης τους, στα αγαπημένα τους πρόσωπα που βρίσκονταν στην απέναντι μεριά, στον υπόλοιπο κόσμο;

Χωρίς αμφιβολία, το τείχος περικύκλωνε και τις δύο μεριές αποτελώντας, παράλληλα, έναν περίεργο δεσμό. Λειτουργήσε δηλαδή, όπως έχει διατυπωθεί, λιγότερο σαν αζεπέραστο διαχωριστικό όριο και περισσότερο σαν φερμουάρ. Η Γερμανία, με το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, αν η εξέλιξη των πραγμάτων μετά την ήττα της ήταν διαφορετική, θα αντιμετώπιζε έναν ισχυρό διχασμό. Οι κοινωνικές ενοχές για τη φρίκη του πολέμου και η προσπάθεια απόδοσης δικαιοσύνης με σκοπό την απενοχοποίηση, καθώς και το ερώτημα της επόμενης μέρας, ακόμα και υπό

καθεστώς κατοχής, δημιουργούσαν διχαστικά διλήματα. Η παρουσία του τείχους, μετάθεσε αυτούς τους προβληματισμούς στο μέλλον, δημιουργώντας στην ουσία τις συνθήκες για την επανένωση της Γερμανίας σε επίπεδο κοινωνικής συνείδησης.

////Τελικά, και οι δύο πλευρές αντιλαμβάνονταν το τείχος, ως ένα χρονικό παρά χωρικό όριο.
(Ladd 1997: 23)

Μετά από 3 δεκαετίες διαρκούς διαμάχης, διαπραγματεύσεων και αντιδράσεων, το τείχος πέφτει. Το πρώτο βήμα για την πτώση του τείχους έγινε όταν η Ουγγαρία άνοιξε τα σύνορά της στη Δυτική Ευρώπη. Καθώς η μετακίνηση σε κομμουνιστικές χώρες επιτρεπόταν, οι Ανατολικοί Βερολινέζοι απέκτησαν τελικά πρόσβαση στη Δυτική Ευρώπη και το δυτικό Βερολίνο. Ωστόσο η πρώτη κίνηση για την ολοκληρωτική απομάκρυνση του τείχους έγινε το Νοέμβριο του 1989, όταν ο Schabowski, ανακοίνωσε ότι τα σύνορα θα άνοιγαν για «ταξίδια στο εξωτερικό». Αυτό επέτρεψε τη μαζική μετανάστευση από το Α Βερολίνο. Το Νοέμβριο και Δεκέμβριο του 1989, τα σημεία ελέγχου άνοιξαν για τους πεζούς. Την 1^η Ιουλίου του 1990, η Α.Γερμανία και Δ.Γερμανία επανενώθηκαν, και σχηματίστηκε η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας. Όλοι οι ταξιδιωτικοί περιορισμοί σταμάτησαν και το σύνολο σχεδόν του τείχους έπεσε.

βιβλιογραφία

- Κιτσλή, Ρ. 2004. *Χωρικές και κοινωνικές μεταλλάξεις στο Βερολίνο μετά την πτώση του τείχους*, Δ.Π.Μ.Σ., Ε.Μ.Π.
- Ξηρογιάννη, Μ. 2007. *Αστικό κενό: Η περίπτωση του Τείχους του Βερολίνου*, Δ.Π.Μ.Σ. Σπουδαστική, Ε.Μ.Π.
- Σουλογιάννη, Δ. 2000. *Βερολίνο, ανοικτή πόλη : ένα ευρύ πεδίο*, Διάλεξη. Ε.Μ.Π.
- Ladd, B. 1997. *The ghosts of Berlin*, The University of Chicago Press, Chicago.

υπερνεωτερικότητα

Στις αρχές της δεκαετίας του '90, ο δυτικός κόσμος αλλά και η παγκόσμια κοινότητα βρέθηκαν ενώπιον μίας τελείως νέας πραγματικότητας. Η σηματοδότηση του τέλους του ψυχρού πολέμου από την πτώση του τείχους του Βερολίνου ακολουθήθηκε από μία διαρκή προσπάθεια νοηματοδότησής του. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, αναδείχτηκαν έννοιες που θα αποτελούσαν τα νέα εργαλεία περιγραφής της επερχόμενης πραγματικότητας, με κυρίαρχη αυτή της παγκοσμιοποίησης.

////Η έννοια της παγκοσμιοποίησης αναφέρεται σε μία διαδικασία που ορίζεται από χωρικές, οικονομικές, τεχνολογικές, επιστημονικές και πολιτικές παραμέτρους. Για την ύπαρξή της, αναγκαία συνθήκη αποτελούν η άμβλυση των αντιθέσεων και η επαναδιαπραγμάτευση των ορίων σε όλα τα παραπάνω επίπεδα.
(Augé 2008)

Σύμφωνα με τον Ωζέ (1995), η παγκοσμιοποίηση (στα γαλλικά *mondialisation*) μπορεί να βρει ορισμό μέσα από δύο κατευθύνσεις. Η πρώτη, αναφέρεται στην εξάπλωση της «ελεύθερης αγοράς» και των τεχνολογικών δικτύων επικοινωνίας και πληροφορίας, στην οποία στο εξής θα αναφερόμαστε με τον όρο «συστημική παγκοσμιοποίηση». Η δεύτερη, εντοπίζεται στην καλλιέργεια μιας συνολικής, παγκόσμιας συνείδησης, κοινωνικής και περιβαλλοντικής, στην οποία θα αναφερόμαστε με τον όρο «συνειδησιακή παγκοσμιοποίηση».

Η πρώτη κατεύθυνση, δηλαδή η «συστημική παγκοσμιοποίηση» αποτέλεσε μία διαδικασία που με την έκβαση του ψυχρού πολέμου βρήκε πρόσφορο έδαφος εφαρμογής. Το γεγονός αυτό σήμανε για τον Fukuyama (1989) το τέλος της ιστορίας⁴. Στο θεωρητικό κείμενο που συνέταξε το καλοκαίρι του 1989 με τίτλο «The end of History?», αναφέρεται στη δυναμική της, υπό εξέλιξη, «συστημικής παγκοσμιοποίησης» ως μηχανισμού άμβλυνσης αντιθέσεων και στην επίδραση που αυτή θα επέφερε στην έννοια της ιστορίας.

Η ιστορία, με την έννοια της ιδεολογικής εξέλιξης της ανθρωπότητας παράγεται, σύμφωνα με τον Fukuyama, μέσω αντιθέσεων και ρήξεων. Η άμβλυνση των αντιθέσεων αλλά και η ταυτόχρονη υποβάθμιση των ρήξεων από τη μεριά του συστήματος δεν αποτελούν απλή πρόθεση αλλά γενική κατεύθυνση. Ο μηχανισμός αυτός τείνει να αποφορτίσει την έννοια της ιστορίας, υποκαθιστώντας την με την απλή παράθεση γεγονότων, αναδεικνύοντας έτσι την αντιθετική σχέση μεταξύ συστήματος και ιστορίας.

Στη σύγχρονη εποχή, μπορούμε με βεβαιότητα να ισχυριστούμε ότι η ιστορία δεν έχει τελειώσει. Βρίσκεται ακόμα κάπου ανάμεσα στην υπεραφθονία γεγονότων και πληροφορίας που κατακλύζουν τη σύγχρονη πραγματικότητα. Σήμερα, ο όγκος των δεδομένων αλλά και η αμηχανία αξιολόγησης της σημασίας τους, καθιστούν αδύνατη την σύνθεση μιας συνολικής εικόνας όσον αφορά στο εγγύς αλλά και στο πιο μακρινό παρελθόν. Το φαινόμενο αυτό, που ο Μαρκ Ωζέ (1995) χαρακτηρίζει «επιτάχυνση της ιστορίας», κάθε άλλο παρά αναιρεί την αντιθετική σχέση μεταξύ συστήματος και ιστορίας που είδαμε παραπάνω.

Ταυτόχρονα όμως με την άμβλυνση των αντιθέσεων, η παγκοσμιοποίηση, προϋποθέτει και την επαναδιαπραγμάτευση των ορίων. Έτσι, παράλληλα με το δίπολο συστήματος-ιστορίας, η «συστημική παγκοσμιοποίηση» αναδεικνύει το δίπολο παγκόσμιου-τοπικού. Η επαναδιαπραγμάτευση των ορίων που εκφράζεται κυρίως με την τάση για κατάργηση των συνόρων, αναδεικνύει την προσπάθεια επικράτησης του παγκόσμιου στο τοπικό. Η ύπαρξη του τοπικού στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης περιορίζεται στην έννοια του εξωτικού. Από τη μεριά του συστήματος, το παγκόσμιο αποτελεί το επιθυμητό, οικείο, μετατρέποντας έτσι το τοπικό σε κάτι ανεπιθύμητο, εξωγενές.

Αυτή η νέα δυναμική μεταξύ παγκόσμιου και τοπικού, όπως είναι φυσικό, αποτυπώνεται στο χώρο. Η επιβολή του παγκόσμιου στο τοπικό πραγματώνεται με την εξάπλωση των δικτύων επικοινωνίας, μεταφοράς και κατανάλωσης. Η εξάπλωση αυτή οδηγεί στον πολλαπλασιασμό των χώρων-κόμβων που ανάγονται στα παραπάνω δίκτυα, όπως είναι τα υπερμεγέθη εμπορικά κέντρα και οι υπεραγορές, οι τερματικοί σταθμοί υψηλής διασύνδεσης αλλά και τα κτήρια γραφείων και υπηρεσιών. Τόσο η κλίμακα όσο και η πυκνότητα εμφάνισής τους, θέτουν νέα δεδομένα στον τρόπο με τον οποίο ο άνθρωπος αντιμετωπίζει και αντιλαμβάνεται το χώρο σήμερα.

Γίνεται λοιπόν αντιληπτό πως, στη διαδικασία της «συστημικής παγκοσμιοποίησης» μπορούμε να αναγνωρίσουμε τα δίπολα ιστορίας-συστήματος και τοπικού-παγκόσμιου και κατ' επέκταση το συσχετισμό τους. Λειτουργούν σαν δύο όψεις του ίδιου νομίσματος και αναπαράγουν το ένα το άλλο, συνθέτοντας μία αντιθετική πραγματικότητα.

Παράλληλα, η «συνειδησιακή παγκοσμιοποίηση» που όπως είδαμε αποτελεί τη διαδικασία διαμόρφωσης μίας καθολικής, παγκόσμιας συνείδησης, συμβάλλει στη δυναμική των παραπάνω δίπολων. Ο σύγχρονος άνθρωπος ορίζει τον εαυτό του, για πρώτη φορά, ανεξάρτητα από γεωγραφικές παραμέτρους. Το γεγονός αυτό προωθείται, από την εξάπλωση των οπτικοακουστικών δικτύων επικοινωνίας και των δικτύων μεταφοράς, αλλά κυρίως από την αντίληψη πως «η Γη είναι το σπίτι μας» που μπορεί να γίνει εμφανής μέσω της επικράτησης της περιβαλλοντικής συνείδησης.

Με αυτόν τον τρόπο, η «συνειδησιακή παγκοσμιοποίηση» θέτει προβληματισμούς για το βαθμό συμμετοχής παραμέτρων όπως η ιστορία και ο τόπος στη διαμόρφωση της ταυτότητας του ατόμου ως μέλους της παγκόσμιας κοινότητας. Η νέα ταυτότητα που διαμορφώνεται εξαρτάται, πλέον, από ένα πλήθος παραμέτρων και αναφορών και εντοπίζεται σε ένα διευρυμένο κοινωνικό σύνολο. Σε αυτό το πλαίσιο, το βασικό εργαλείο διαμόρφωσης ταυτότητας εμφανίζεται να είναι η ατομικότητα, δηλαδή, η αντίληψη πως ο αυτοπροσδιορισμός του ατόμου μπορεί να προκύψει από τη διαλογή αναφορών, πολιτισμικών και συμπεριφοριστικών, ανεξάρτητα από τον άμεσο κοινωνικό του χώρο.⁵

////Η συνθήκη που χαρακτηρίζεται από τη συνύπαρξη όλων των παραπάνω φαινομένων, δηλαδή, της υπεραφθονίας γεγονότων, της υπεραφθονίας χώρων-κόμβων και της ατομικότητας, ορίζεται ως «Υπερνεωτερικότητα».

(Augé 1995)

Ο ορισμός αυτός στο έργο του Ωζέ αποτελεί περισσότερο ένα εργαλείο για την περαιτέρω ανάλυση των παραπάνω ζητημάτων παρά μία προσπάθεια περιγραφής ενός υπαρκτού κινήματος σε κάποιο επιστημονικό ή καλλιτεχνικό πεδίο.

Κατά τον Ibelings (1998), η Υπερνεωτερικότητα γίνεται αντιληπτή σε δύο επίπεδα. Το πρώτο αφορά τη σχέση του ανθρώπου με το χώρο και το χρόνο ενώ το δεύτερο, την κοινωνική του υπόσταση και συμπεριφορά. Τα δύο αυτά επίπεδα είναι σε μεγάλο βαθμό αλληλεπικαλυπτόμενα, αλλά διατηρούν σαφώς ξεχωριστά χαρακτηριστικά. Ο τρόπος με τον οποίο ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται και διαχειρίζεται τα ζητήματα που έχουν να κάνουν με το χώρο αντανακλά τις κοινωνικές αλλά και πολιτικές αντιλήψεις του και το αντίστροφο.

Είναι η εποχή της διαρκούς μετακίνησης και παροδικής κατοίκησης, της διαδικτυακής κοινωνικοποίησης, της απόλυτης ενσωμάτωσης του καταναλωτισμού, της κυριαρχίας της πληροφορίας. Το στοιχείο της υπερβολής είναι αυτό που τη χαρακτηρίζει, από την κλίμακα και την πυκνότητα όλων των παραπάνω φαινομένων μέχρι και τον τρόπο με τον οποίο ο σύγχρονος άνθρωπος προσπαθεί να τα αναγνώσει και να τα αναλύσει.

////Η συνθήκη της Υπερνεωτερικότητας δεν είναι κενή νοήματος. Είναι περισσότερο από ποτέ μία πρόκληση για την εύρεσή του.

(Augé 1995)

Στη νέα πραγματικότητα που περιγράφεται, ο χρόνος και ο χώρος διαπλέκονται, δημιουργώντας νέες σχέσεις και προκαλώντας νέες εμπειρίες. Η έννοια του παρελθόντος αποκτά καινούρια διάσταση μαζί με την λογική της αναφοράς σε αυτό. Αναδύεται η πεποίθηση πως, μπορεί κανείς να επιλέξει με ποια ανάγνωση του παρελθόντος του θα συσχετιστεί και ποια σημεία ή γεγονότα της πορείας του στο χρόνο δεν χρήζουν αναφοράς.

Είναι στην ουσία, μία προσπάθεια αποσύμπλεξης της διανοητικής αλλά και κοινής σκέψης από τα γεμάτα ενοχές και υπαρξιακές αναζητήσεις ερωτήματα που η μετανεωτερικότητα έθεσε. Η αποσύμπλεξη προκύπτει από την ίδια την αποφόρτιση των εννοιών που το μεταμοντέρνο διαπραγματεύεται. Απέναντι σε αυτά, η υπερνεωτερικότητα ανταπαντά με τη μεταφορά της νεωτερικότητας στο σήμερα σαν να μην μεσολάβησε τίποτα.

////Ετσι, είμαστε πιο κοντά από ποτέ στο να επιτύχουμε το μοντέρνο ιδανικό μίας πλήρως διάφανης αρχιτεκτονικής. Η επιθυμία για απόλυτη διαφάνεια μπορεί να εκδηλώθηκε στα απραγματοποίητα σχέδια του 1920 του Mies Van der Rohe, για έναν ουρανοξύστη στην Friedrichstrasse στο Βερολίνο,[...], αλλά μόνο σήμερα φαίνεται η τεχνολογία να μπορεί να είναι επαρκώς εκλεπτυσμένη ώστε να μετατρέψει την πολυπόθητη απόλυτη διαφάνεια σε πραγματικότητα. (Ibelings 1998: 105)

παραπομπές

⁴ Αργότερα, θα ανασκευάσει, υποστηρίζοντας ότι αναφερόταν στο τέλος της ιστορίας ως μονοσήμαντης, συνεκτικής, εξελικτικής διαδικασίας.

⁵ Οι παλιές συλλογικές ταυτότητες της τάξης, της φυλής, του έθνους, του φύλου και της Δύσης, δεν παρέχουν πλέον κώδικες για τη διαμόρφωση ταυτότητας όπως έκαναν στο παρελθόν· η ύπαρξη στο σύγχρονο κόσμο χαρακτηρίζεται πολύ περισσότερο από τις «τεχνολογίες του εαυτού».

King (1991) όπως αναφέρεται σε Teather (1999: 12)

βιβλιογραφία

Augé, M. 2008. *Non-Places: An introduction to Supermodernity*, Verso, London.

Fukuyama, F. 1989. *The end of history?*, Essay, National Interest.

Ibelings, H.1998. *Supermodernism*, NAI Publishers, Rotterdam.

Teather, E. 1999. *Embodied geographies*, Routledge, London.

Χοντολίδου,Ε.-Πασχαλίδης, Γ.-Τσουκαλά, Κ.-Λάζαρης, Α. 2008. *Διαπολιτισμικότητα παγκοσμιοποίηση & ταυτότητες*, Gutenberg, Αθήνα.

potsdamer platz

///Το τείχος διατηρούσε ένα παράξενο είδος μαγείας στις μέρες και τους μήνες που ακολούθησαν, καθώς κάτοικοι και τουρίστες αφαιρούσαν το τσιμέντο. ... Συνέβαλλαν με ένα μικρό τρόπο στην αφαίρεση του τσιμέντου αλλά πολύ πιο σημαντική ήταν η συμμετοχή τους στην τελετουργία αφαίρεσης του συμβολικού ορίου. ... Σ' αυτή τη μικρή χρονική περίοδο, το τείχος βρισκόταν σε ζήτηση ακριβώς επειδή εξαφανιζόταν. Τα κομμάτια του, αξιολογούνταν ως απόδειξη μιας αυθόρμητης επιθυμίας για την καταστροφή του Τείχους. ... Αυτές οι μαγικές του ιδιότητες μεταφράστηκαν σε αγοραστική αξία.
(Ladd 1997: 8)

Η πτώση του τείχους του Βερολίνου τον Νοέμβριο του 1989 και η ίδρυση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας τον Ιούλιο του 1990 οδήγησαν στην απόφαση για μεταφορά της πρωτεύουσας από την Βόννη στο Βερολίνο το 1991. Το Βερολίνο κλήθηκε να αφήσει πίσω του το διχαστικό παρελθόν του και να ανασυγκροτηθεί ως μία νέα, ενωμένη, διεθνώς ανταγωνιστική, Ευρωπαϊκή πρωτεύουσα.

Μετά την ενοποίηση, η ανοικοδόμηση της πόλης ξεκίνησε με ταχείς ρυθμούς και το Βερολίνο αμέσως παραδόθηκε σ ένα ευρύτατο σχέδιο ανάπλασης, χρηματοδοτούμενο τόσο από το Ομοσπονδιακό κράτος όσο και από ιδιωτικές επιχειρήσεις. Οι προγραμματισμένες ιδιωτικές επενδύσεις οι οποίες θα διαρκέσουν, σε πρώτη φάση, μέχρι το 2010, περιελάμβαναν την ενοποίηση του συγκοινωνιακού δικτύου, την ανακατασκευή του ιστορικού Reichstag και την ανοικοδόμηση της πλατείας Potsdamer με σκοπό τη μετατροπή της από μία απέραντη ελεύθερη έκταση σε κόμβο εμπορικών και γραφειακών δραστηριοτήτων.

Ήδη, πριν από την πτώση του τείχους, η πόλη είχε αρχίσει να φλερτάρει με το χαμένο μητροπολιτικό της χαρακτήρα. Ακόμα πριν την ενοποίηση, πολυεθνικές εταιρίες ήταν έτοιμες να ανοίξουν γραφεία στο Βερολίνο και μάλιστα η γερμανική κυβέρνηση, ως υποστηρικτής αυτής της τάσης, προσέφερε μεγάλες φορολογικές διευκολύνσεις προς τους επενδυτές. Πιο συγκεκριμένα, η Daimler-Benz, είχε αγοράσει από το Δυτικό-γερμανικό κράτος, οικόπεδα κοντά στην Potsdamer Platz σε εξευτελιστική τιμή και το παράδειγμα ακολούθησε, στο ενωμένο πια Βερολίνο, η Sony για τη χωροθέτηση της ευρωπαϊκής έδρας της στην ίδια πλατεία.

Η έναρξη της πολεοδομικής ανασυγκρότησης της νέας πρωτεύουσας, μετά την πτώση του τείχους, σηματοδοτήθηκε από τον πολεοδομικό διαγωνισμό για τις πλατείες Potsdamer και Leipziger το 1991. Ο διαγωνισμός αποτέλεσε το βήμα των συζητήσεων για τη θεμελίωση βασικών αρχών του σχεδιασμού της πόλης, στο τέλος του 20^{ου} αιώνα. Στόχος του έργου ήταν «η εύρεση μίας μικτής λύσης εμπορικών χρήσεων και αναψυχής, πολιτισμικών και επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, κατοικίας και γραφείων με σκοπό τη μετατροπή της περιοχής σε μητροπολιτικό κέντρο μακράς πνοής, ζωντανό όλο το 24ωρο».

Η επιλογή της μαζικής επένδυσης-ανοικοδόμησης στα εδάφη της πλατείας Potsdamer, δεν ήταν καθόλου τυχαία. Μέχρι το 1932, η πλατεία ήταν για πολλούς το κέντρο του νεωτερικού μοντέλου ζωής στην Ευρώπη. Αποτελούσε κόμβο σιδηροδρομικών συνδέσεων, και αντλούσε το διεθνή της χαρακτήρα από τη γειτνίαση της τόσο με κτήρια πολιτισμικής σημασίας (Friedrichstadt, Εθνική Πινακοθήκη του Mies van der Rohe, Philharmonie και Staatsbibliothek) όσο και με μονάδες ψυχαγωγίας και ξενοδοχείων.

Η ιστοπέδωση της, όμως, κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς και ο ορισμός της ως γκρίζας ζώνης του Τείχους, την κατέστησαν ιδανική αφετηρία για την ανοικοδόμηση της νέας πρωτεύουσας και του δημοκρατικού, φιλελεύθερου προφίλ της. Μια τέτοια επέμβαση θαπραγμάτωνε δύο βασικούς στόχους του νεοσύστατου συστήματος:

- Την άντληση κύρους από την κοσμοπολίτικη Potsdamer Platz του 30', καθώς, ως μια σύγχρονη ευρωπαϊκή πρωτεύουσα όφειλε να συνδέεται με ένα παρελθόν ευμάρειας και πλούτου
- Την ανατροπή της ταυτότητας της περιοχής, από «no man's land» σε κέντρο της εμπορικής και κοινωνικής ζωής της νέας πόλης, συμβάλλοντας έτσι στη διαδικασία αποφόρτισης του πρόσφατου παρελθόντος της.

Η τάση για αποφόρτιση της πρόσφατης, δακρύβρεχτης ιστορίας του Βερολίνου και η παραπομπή σε ένα μακρινό, λαμπρό παρελθόν, καθιστά ιδιαίτερος εμφανή την πολιτική της «επιλεκτικής μνήμης» που, ουσιαστικά, παρακάμπτοντας τα αδύναμα σημεία της μεταπολεμικής Γερμανίας, βρίσκει συνέχεια στην πρώιμη, νεωτερική της περίοδο. Ήταν μια πλήρως δομημένη στρατηγική για την ανάδειξη της νέας ταυτότητας της πόλης, και δεν αποτελούσε μονόδρομο, καθώς πολλές εναλλακτικές κατευθύνσεις είχαν διατυπωθεί.⁶

Δόθηκε έμφαση στην χωρική συνέχεια της πόλης (στις συνδέσεις, στις υποδομές, στη διατήρηση του υπάρχοντος ιστού και αξόνων), εις βάρος μιας ιστορικής, χρονικής ασυνέχειας. Αυτή η ιστορική ασυνέχεια γίνεται, σήμερα, αντιληπτή στο Βερολίνο

καθώς, το όριο που περιγραφόταν παλαιότερα από το Τείχος, αναπαράγεται πλέον από τα συνεχόμενα μέτωπα των πολυώροφων κτιρίων που δημιουργήθηκαν. Το υλικό όριο, που μόνο με μορφολογικές τροποποιήσεις επαναδημιουργήθηκε στο κέντρο της πόλης, εντείνει τελικά την ύπαρξη του άυλου, χρονικού ορίου, μέσα από αυτή την ασυνέχεια.

////Η αναπαραστατική δύναμη των συμβολικών ορίων και η διαμόρφωση ενός τοπίου αποκάλυπτης επίδειξης του πλούτου, επιτυγχάνει τη φυσικοποίηση του κοινωνικού χάσματος των ομάδων εκατέρωθεν μέσα από τη διαχείριση μίας ταυτότητας της διαφοράς και την ενεργοποίηση μίας διαδικασίας αυτο-αλλοποίησης για όσους εξαιρούνται.

(Rofo, 2006) όπως αναφέρεται σε (Παντελίδου, 2010: 138-139)

Σε πρώτη φάση, ο Δήμος του Βερολίνου, στο διαγωνισμό που προκήρυξε το 1991, επέλεξε την λύση των Hilmer & Sattler για την αποκατάσταση του αστικού ιστού. Η λύση τους βασιζόταν στις αρχές οργάνωσης της πόλης του Βερολίνου στο προπολεμικό παρελθόν, δηλαδή, στην αντίθεση μεγάλων ελεύθερων χώρων και μικρής κλίμακας αστικών δομών. Προτάθηκε η αναλογία 1:2 στη σχέση πλάτους δρόμων/ύψους κτιρίων με όριο τα 35μ, και η δημιουργία «ανοικτών» κτιριακών όγκων που διαχωρίζονται μεταξύ τους από μικρούς δρόμους. Αυτές οι αρχές θα επέφεραν την κατ' επιφάνεια και όχι καθ' ύψος μετακίνηση των πεζών και την διείσδυση του δημόσιου χώρου στη συνολική ανάπλαση, προσδίδοντας στο έργο εξωστρεφή χαρακτήρα.

Το 1994, παρουσιάστηκε μια πιο προσοδοφόρα λύση από το γραφείο του Renzo Piano (εκ μέρους της Daimler-Benz) που βασίστηκε σε τροποποιήσεις της προηγούμενης . Η λύση αυτή περιελάμβανε την κατάργηση του μέγιστου επιτρεπόμενου ύψους καθώς και την αντικατάσταση των υπαίθριων δρόμων με εκατέρωθεν εμπορικά καταστήματα, από στεγασμένους, τεχνητά φωτιζόμενους διαδρόμους. Η ανάγκη για έναν νέο υπαίθριο χώρο, που αυτές οι τροποποιήσεις επέβαλαν, οδήγησε στον σχεδιασμό μιας πλατείας η οποία θα έπρεπε να περιλαμβάνει μικτές χρήσεις. Έτσι, στην τριγωνικής κάτοψης έκταση που ανήκε στην Sony, δημιουργήθηκε, από τον Helmut Jahn, το Sony Center,

μια μεγάλης κλίμακας στεγασμένη πλατεία που περιστοιχίζεται, από τα γραφεία της εταιρίας αλλά και από εκτεταμένες εγκαταστάσεις εμπορικών χρήσεων και αναψυχής, γραφείων, κατοικιών και έναν πολύ-κινηματογράφο.

Για να επιβεβαιωθεί ο παγκόσμιος προσανατολισμός της πρωτεύουσας, στο έργο συμμετείχαν συνολικά διεθνούς προέλευσης και φήμης αρχιτεκτονικά γραφεία (Renzo Piano/Christoph Kohlbecker, Hans Kollhoff, Lauber+Wohr, Jose Rafael Moneo, Richard Rogers και Arata Isozaki), διαμορφώνοντας, τελικά, την πλατεία Potsdamer σε ένα σύνολο από μεγάλης κλίμακας, υπερσύγχρονα κτίρια και ημι-δημόσιους χώρους.

Τελικά, η ολοκληρωμένη λύση απέχει πολύ από την αρχική πρόταση. Ο δήμος του Βερολίνου, καθώς και οι υπόλοιποι κρατικοί φορείς παρέμειναν στο ρόλο του διαχειριστή της πορείας της ανάπτυξης. Ο κεντρικός άξονας της εξέλιξης του έργου, ήταν ο ιδιωτικός φορέας που αντιμετώπιζε το όλο εγχείρημα ως μία σημαντική επένδυση. Για το λόγο αυτό, τυπολογίες του αστικού, δημόσιου χώρου του προηγούμενου αιώνα που θα εξασφάλιζαν την αποδοχή της ανάπτυξης από τους κατοίκους της πόλης, συνδυάστηκαν με σύγχρονες προσεγγίσεις στο επίπεδο της ανάπτυξης χρήσεων και της μορφολογίας.

Το αποτέλεσμα της ιδιωτικής, αυτής, πρωτοβουλίας προσεγγίζει τον ορισμό των «quasi public»⁷ χώρων. Στους χώρους αυτούς, επαναπροσδιορίζεται η έννοια της ιδιοκτησίας, καθώς η ελεύθερη πρόσβαση, που είναι αναγκαία συνθήκη για τη λειτουργία τους, μπορεί ανά πάσα στιγμή να ανακληθεί. Πρόκειται δηλαδή για χώρους, που ενώ προβάλλονται ως πυκνωτές πολλαπλών κοινωνικών δραστηριοτήτων, μέσα από ροϊκούς χώρους και ελεύθερες επιφάνειες δεν μπορούν να ταυτιστούν με την έννοια του δημόσιου χώρου. Η διαφορά προκύπτει από το γεγονός πως νομικά είναι ιδιωτικοί, αλλά έγκειται στο ότι σε αυτούς δεν δύναται να ασκηθεί όποια αλλά κάποια κοινωνική δραστηριότητα.⁸ Αποτελούν, δηλαδή οριοθετημένα, επιχειρησιακά, εσωστρεφή μικροπεριβάλλοντα.

Με βάση τον παραπάνω ορισμό, η πλατεία Potsdamer σχεδιάστηκε ως μια ιδιωτική, αυτοσυντηρούμενη πόλη, μέσα σε μια

δημόσια, το Βερολίνο, και δημιουργήθηκε ένας αμοιβαίος συσχετισμός προβολής της μίας μέσω της άλλης.

Από το 1991 και μετά, η πόλη θα είναι ένα αχανές εργοτάξιο. Συντηρήσεις ιστορικών κτιρίων αλλά και μεγαλόπνοες αναπλάσεις θα γίνουν η καθημερινότητα του κατοίκου αλλά και του επισκέπτη. Στο διάστημα αυτό, οι γερανοί γίνονται το σήμα κατατεθέν του Βερολίνου και η κατασκευή στην πόλη αποτελεί κυρίαρχο θέαμα, θεαματοποιείται. Διαφημίσεις ενός νέου Βερολίνου, που δεν στερείται τίποτα των άλλων ευρωπαϊκών πρωτευουσών, κατακλύζουν την πόλη και προβάλλουν την νέα της ταυτότητα σαν καθρέφτες του ίδιου της του εαυτού. Η θεαματοποίηση του χώρου στο Βερολίνο, είχε ως στόχο να στρέψει την προσοχή στην πολλαπλότητα των μεταλλάξεων που λάμβαναν χώρα, με σκοπό να παρακαμφθεί το φορτισμένο ιστορικά, άμεσο παρελθόν του. Με τον τρόπο αυτό θα αναδεικνυόταν μια νέα ταυτότητα για το Βερολίνο, αυτή της πόλης που δεν σταμάτησε να αναπτύσσεται ποτέ.

////Το θέαμα ως παρούσα κοινωνική οργάνωση της παράλυσης της ιστορίας και της μνήμης, της εγκατάλειψης της ιστορίας που εγείρεται επί της βάσης του ιστορικού χρόνου, είναι η ψευδής συνείδηση του χρόνου.

(Debord 2000: 126) όπως αναφέρεται σε (Δανιήλ, 2010: 200)

παραπομπές

⁶ Συγκεκριμένα, ο Βαν Όμεν, (υπεύθυνος του έργου) δήλωσε πως «η πόλη δεν πρέπει να σχεδιαστεί μόνο για τους κατοίκους της, ούτε καν κυρίως για αυτούς».

⁷ Η μετάφραση του όρου "Quasi" ο οποίος υιοθετείται αρκετές φορές στη διεθνή βιβλιογραφία για την περιγραφή της ενδιάμεσης κατηγορίας χώρων, μας οδηγεί σε προσδιορισμούς όπως "σαν", "περίπου", "εν μέρει", "ημι",... κ.ο.κ.

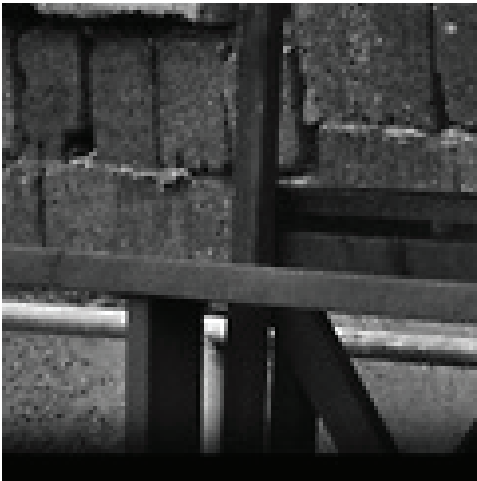
(Stavropoulos και Hornby, Αγγλοελληνικό λεξικό, Διαδίκτυο.)

⁸ Σύμφωνα με τους Gray κ Gray (1999), ο ιδιοκτήτης της εγκατάστασης (του ακινήτου, της γης κτλ.) έχει το απόλυτο προνόμιο να καθορίζει - ανεξαρτήτως του πόσο αυθαίρετα, επιλεκτικά ή ανάλογα με τις διαθέσεις του - ποιός και υπό ποιές προϋποθέσεις μπορεί να έχει πρόσβαση στην ιδιοκτησία του.

βιβλιογραφία

- Καρύδης, Ν. 2008. *Τα επτά βιβλία της πολεοδομίας*, Παπασωτηρίου, Αθήνα.
- Κιτσλή, Ρ. 2004. *Χωρικές και κοινωνικές μεταλλάξεις στο Βερολίνο μετά την πτώση του τείχους*, Δ.Π.Μ.Σ., Ε.Μ.Π.
- Κηρολιβάνου, Κ. 1999. *Πολεοδομικές υπερβάσεις και προτάσεις αναβάθμισης στα κέντρα σύγχρονων ευρωπαϊκών πόλεων : πεδία μελέτης : Βερολίνο, Potsdamer Platz & Αθήνα, Εμπορικό Τρίγωνο Κέντρου*, Δ.Π.Μ.Σ. Σπουδαστική. Ε.Μ.Π.
- Ξηρογιάννη, Μ. 2007. *Αστικό κενό: Η περίπτωση του Τείχους του Βερολίνου*, Δ.Π.Μ.Σ. Σπουδαστική. Ε.Μ.Π.
- Σουλογιάννη, Δ. 2000. *Βερολίνο, ανοικτή πόλη : ένα ευρύ πεδίο*, Διάλεξη. Ε.Μ.Π.
- Τσουκαλά, Κ. - Δαηίλ, Μ. - Παντελίδου, Χ. 2010. *Μετανεωτερικές επ-όψεις*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη.
- Ladd, B. 1997. *The ghosts of Berlin*, The University of Chicago Press, Chicago.

έλεγχος

Το όριο όπως αρχίζει να σκιαγραφείται, είναι μία έννοια διπολική. Αναπαράγεται και δημιουργεί παράδοξα. Τα παράδοξα του χωρικού ορίου (τείχους ή τοίχου) όπως εντοπίζονται από τον Μαρκούζε (1994), συνοψίζονται σε τρεις βασικούς άξονες:

- Τα τείχη προστατεύουν και παρέχουν καταφύγιο /και/ περιορίζουν και φυλακίζουν.
- Τα τείχη αυξάνουν την ασφάλεια /και/ επιδεινώνουν την απώλεια της εμπιστοσύνης και την αναζωπύρωση του φόβου.
- Τα τείχη περικλείουν ορισμένα τμήματα της πόλης /και/ ανοίγουν άλλα.

Τα παράδοξα, μεταφερόμενα από τη χωρική, στην εννοιολογική προσέγγιση του ορίου, δημιουργούν σύγχυση σε μία προσπάθεια διάκρισης αιτίου-αποτελέσματος. Δημιουργείται, στην ουσία, ένας φαύλος κύκλος που ανατροφοδοτείται από την αναζωπύρωση του φόβου που προκύπτει κατά τη διαδικασία ενίσχυσης της ασφάλειας. Περιγράφοντας ένα όριο με σκοπό την αποφυγή μίας υποθετικής, μελλοντικής ρήξης ή εισβολής, δημιουργούνται ταυτόχρονα οι συνθήκες για την πραγμάτωσή της. Από το επίπεδο του φαντασιακού, της απλής ανασφάλειας, ο κίνδυνος γίνεται πραγματικός, αποτυπώνεται στο χώρο και εμφανίζεται πιο απειλητικός από ποτέ.

Μπορούμε εδώ να εντοπίσουμε, με βάση την ανάλυση των παραδόξων, τον άμεσο συσχετισμό της έννοιας του ορίου με αυτήν του χρόνου. Το όριο μπορεί να είναι χρονικό ή χωρικό, παράγοντας τις αντίστοιχες ασυνέχειες στο χώρο και το χρόνο. Έχουμε ήδη αναφερθεί στις χρονικές ασυνέχειες που λαμβάνουν τη λειτουργία ορίου, όπως το τείχος του Βερολίνου αλλά και η ροϊκή, υπερνεωτερική Potsdamer Platz. Η ενεργοποίηση του ορίου, βασίζεται στην ανάγκη για πρόβλεψη, για πρόγνωση, για την εξαγωγή βέβαιων συμπερασμάτων για ένα αβέβαιο μέλλον. Εξυπηρετώντας πλήρως το σκοπό για τον οποίο ενεργοποιείται, το όριο προβλέπει, προδιαγράφει, αλλά και προσδοκά την επιβεβαίωση της ύπαρξής του, την απειλητική και αποσταθεροποιητική ύπαρξη του άλλου.⁹

Πρόκειται για ένα εργαλείο, έναν τρόπο αντίληψης της πραγματικότητας μέσω της έννοιας του άλλου, από τον οποίο πρέπει να προστατευθούμε, να διαχωριστούμε ή και να αποκοπούμε εντελώς. Το υποκείμενο που το περιγράφει μπορεί να ταυτίζεται με το υποκείμενο που εγκλείεται ή με εκείνο που περιθωριοποιείται, ή και με κανένα από τα δύο. Η σύγχυση που προκύπτει από τη χρονική διάσταση του ορίου, ως προς τη σχέση αιτίου-αποτελέσματος, εντείνεται εδώ από τις πολλαπλές σχέσεις υποκειμένου-αντικειμένου ως προς το όριο. Η ανάγκη για προστασία, μέσω της περιθωριοποίησης του άλλου οδηγεί σε μία σχέση εξουσίας του υποκειμένου ως προς τον εαυτό του, τον αυτοεγκλεισμό.

Η παραπάνω σχέση της έννοιας του ορίου με τον χρόνο, σε συνδυασμό με τις δυνατότητες περιθωριοποίησης και εγκλεισμού

μετατρέπεται στο κυρίαρχο μέσο επιβολής της εξουσίας στην εποχή της υπερνεωτερικότητας. Στην εποχή μας, η έννοια του ορίου, ως μέσου επιβολής εξουσίας και παραγωγής αλήθειας, αποκολλάται από τη διάσταση του χώρου και συναρτάται στην έννοια του χρόνου. Ο χώρος, που αποτέλεσε για χιλιετίες το διακύβευμα στην ιστορία της ανθρωπότητας, ενσωματώνεται πλήρως στις ανάγκες του συστήματος, ποσοτικοποιείται, θεαματοποιείται και αποφορτίζεται από το περιεχόμενό του. Με τον τρόπο αυτό, η χωρική υπόσταση του ορίου καθίσταται ανούσια.

Το υλικό, χωρικό όριο, με την έννοια του συνόρου ή του τείχους αποφορτίζεται και αναίρειται. Η κατάρρευση των υλικών ορίων, στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, αναφέρεται κυρίαρχα στην αποσύνδεση του χωρικού ορίου από τον συμβολιστικό, προβολικό του χαρακτήρα. Το τείχος του Βερολίνου κατέρρευσε επειδή αποδυναμώθηκε πλήρως ο συμβολιστικός του χαρακτήρας, ενώ η χωρική του αναίρεση ακολούθησε.

///Η τμηματοποίηση και στεγανοποίηση του χώρου συνδέεται με την εμπορευματοποίηση του εδάφους, μία διαδικασία που ξεκίνησε από την περίοδο της εκβιομηχάνισης και αποτέλεσε μία καθαρά ταξική πολιτική στρατηγική. Από τη στιγμή που η πόλη μετατρέπεται από αξία χρήσης σε ανταλλακτική αξία, η αστική πραγματικότητα καταστρέφεται, με την έννοια ότι ο χώρος της καθημερινής ζωής υποβαθμίζεται σε αντικείμενο συναλλαγής και, άρα, ελέγχου. (Lefebvre 1977: 1-42 και 116-126)

Ο τρόπος με τον οποίο το όριο μετατρέπεται σε μέσο επιβολής εξουσίας σε συνάρτηση με τη διάσταση του χρόνου συμπυκνώνεται στη έννοια του ελέγχου.

///Στην εποχή της υπερνεωτερικότητας, οι χώροι εγκλεισμού και πειθαρχίας, αντικαθίστανται από τους χώρους του διακριτικού ελέγχου όπου ο περιορισμένος χώρος της απροκάλυπτης επιβολής της εξουσίας, αντικαθίσταται από τον ελεύθερο χώρο μίας διακριτικής της άσκησης. (Sennet στους Diken και Lausten, 2005: 98).

Σύμφωνα με τον Φουκώ (1987), η εξουσία στις προνεωτερικές και νεωτερικές κοινωνίες, επιβάλλονταν μέσω του εγκλεισμού και αργότερα της πειθαρχίας. Από την οικογένεια, το σχολείο, το στρατό αλλά και την νοσοκομειακή περίθαλψη ή την εργασία, το μέλος της κοινωνίας αναγνώριζε τα χωρικά όρια, ως πυκνωτές νοημάτων. Η χωρική διαφοροποίηση της οικίας από τον χώρο εργασίας για παράδειγμα (στην περίπτωση αυτή, το εργοστάσιο) καθιστούσε σαφές ένα συγκεκριμένο πλαίσιο υποχρεώσεων, τρόπου συμπεριφοράς και κατανόησης της πραγματικότητας μέσα από ένα σύνολο αναφορών.

///Ο έλεγχος είναι βραχυπρόθεσμος και σε ταχεία περιστροφή, αλλά επίσης συνεχής και απεριόριστος, όπως η πειθαρχία ήταν μακράς διάρκειας, αέναη και ασυνεχής. (Deleuze 2001)

Οι νέες δομές που εμφανίζονται σήμερα στον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας του συνόλου της κοινωνικής και οικονομικής ζωής, έχουν σαν στόχο την επίτευξη της συνέχειας. Η συνεχής ροή προϊόντων, πληροφορίας, εικόνων και υπηρεσιών παρουσιάζεται σαν μία ουτοπία που σύντομα θα κατακτήσουμε. Η διαρκής και αδιάκοπη πρόσβαση του ατόμου στα παραπάνω δίκτυα πληροφορίας, γνώσης και παροχής υπηρεσιών αναδεικνύεται σαν το αναντίρρητο και αδιαπραγμάτευτο δικαίωμα του. Ο έλεγχος πλέον ασκείται στο επίπεδο της προσβασιμότητας στα παραπάνω δίκτυα αλλά και μέσω αυτών στο επίπεδο της καθημερινότητας.

Στο σύγχρονο, ανεπτυγμένο κόσμο, όπου η πρόσβαση στα παραπάνω δίκτυα είναι εξασφαλισμένη για ένα σημαντικό ποσοστό του πληθυσμού, ο άνθρωπος διασχίζει καθημερινά αμέτρητα «κατώφλια» ορίων που μέχρι σήμερα δεν είχαν εξερευνηθεί. Το username, το password, το pin, επίγονοι του αριθμού μητρώου, του διαβατηρίου αλλά και της ενδυμασίας, του οικόσημου ή του τατουάζ, εξασφαλίζουν αυτή του την πρόσβαση. Μέσα από διαδικασίες, ταυτοποιήσεις και ελέγχους, η πρόσβαση στο εκάστοτε δίκτυο γίνεται δυνατή. Ο έλεγχος γίνεται καθημερινή συνήκη, τρόπος αντίληψης και ανάγνωσης της πραγματικότητας.

Η συνεχής ροή αγαθών και πληροφορίας μέσα από δίκτυα που ενεργοποιούν νέες, άυλες μορφές ορίων αλλά και οι σύγχρονες διαδικασίες πρόσβασης σε αυτά, δημιουργούν την απαίτηση για μία νέα μορφή ελέγχου. Ο έλεγχος, ως κύριος εκφραστής του ορίου, απαιτείται σήμερα να είναι και αυτός συνεχής. Ο έλεγχος στην εποχή της υπερνεωτερικότητας, μετατρέπεται σε μία διαρκή επίβλεψη, γίνεται παρακολούθηση.

Όροι όπως ο υπερ-πανοπτικισμός αλλά και η υπερ-παρακολούθηση έχουν χρησιμοποιηθεί για να περιγράψουν τη νέα αυτή συνθήκη της σύγχρονης κοινωνίας του ελέγχου. Το πρόθεμα «υπέρ» αναφέρεται εδώ όχι μόνο στην εντατικοποίηση της παρακολούθησης αλλά κυρίως στην προσπάθεια να ωθήσουμε τις τεχνολογίες παρακολούθησης και ελέγχου στο απόλυτο όριο τους. Το όριο αυτό είναι μία φανταστική γραμμή πέρα από την οποία ο έλεγχος λειτουργεί προκαταβολικά. Είναι μία δυστοπία στην οποία εμφανίζεται ό,τι μπορεί να ειπωθεί, καταγράφεται όποιο δεδομένο μπορεί να καταγραφεί, και όλα αυτά οπουδήποτε και οποτεδήποτε πριν από τη σύνθεση οποιουδήποτε γεγονότος.¹⁰

////Το ορατό χωροποιείται παρά την απατηλή αποτύπωση του χρόνου του, γιατί μόνο η κρίσιμη στιγμή είναι το πραγματικό υλικό της βινεοκάμερας, στιγμή που συλλαμβάνεται ακριβώς ως ακίνητη και γι' αυτό αποκαλυπτική διάταξη σωμάτων και αντικειμένων. Πριν και μετά ο χρόνος κυλά αδιάφορα, δεν υπάρχει, υπάρχει μόνο ένας χώρος αμετάβλητος, καθώς τίποτα, σύμφωνα πάντα με τη λογική της επιτήρησης, δεν συμβαίνει.
(Σταυρίδης 2002: 58)

Σύμφωνα με τους Corbett και Marx (1991) , βρισκόμαστε ενώπιον μίας εντατικοποίησης της διαδικασίας της παρακολούθησης, πράγμα που σημαίνει πως η θεμελιώδης αντίληψη και ανάγνωση της έννοιας του ορίου μεταβάλλεται. Η απόσταση, το σκοτάδι, ο χρόνος, οι τοίχοι, ακόμα και το δέρμα, χάνουν την έως τώρα σημασία τους.

////Αν υπάρχει μόνο μία αφήγηση, ένα μέλλον προς το οποίο προελαύνουμε όλοι (με τον τρόπο που φανταζόμαστε τον κόσμο), τότε έχουμε καταπνίξει τις αληθινές και πιθανές πολλαπλότητες του χωρικού. Συνεπώς, η άρνηση να χρονοποιήσουμε το χώρο, όχι μόνο ανοίγει τις ιστορίες μας στην πολλαπλότητα, αλλά και αναγνωρίζει ότι το μέλλον δεν είναι ήδη γραμμένο. Πώς, σε ένα μικρό τουλάχιστον βαθμό, μέσα στα φυσικά όρια περιορισμών που δεν επιλέγουμε εμείς, μπορούμε να το διαμορφώσουμε εμείς οι ίδιοι. (Massey 2000)

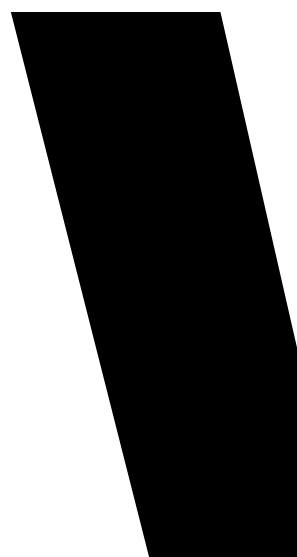
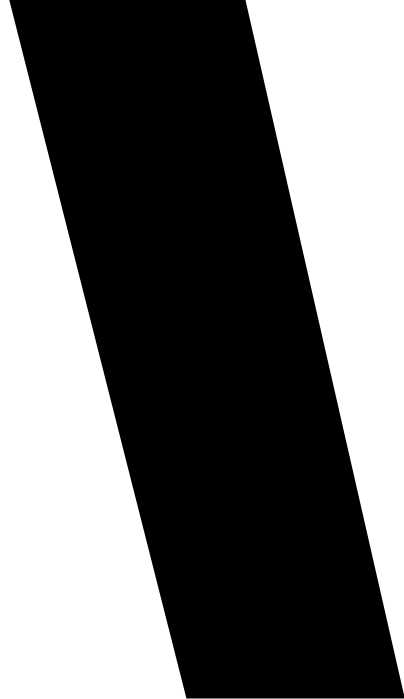
παραπομπές

⁹ Η θυσία του άλλου αποτελεί την πάγια ολοκληρωτική μέθοδο διατήρησης κάθε εξουσίας ανεξαρτήτως αποχρώσεων. (Zizek 2006: 205-216) όπως αναφέρεται σε (Παντελίδου, 2010: 142)

¹⁰ Όπως αναλύεται από τον Bogard, όπως αναφέρεται σε (Pile - Brook - Mooney 1999: 132)

βιβλιογραφία

- Σταυρίδης, Σ. 2002. *Από την πόλη οθόνη στην πόλη σκηνή*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Corbett, R. - Marx, G.T. 1991. *Critique: no soul in the new machine, techno fallacies in the lectronic monitoring movement*, Justice Quarterly, Τόμος 8.
- Deleuze, G. 2001. *Η κοινωνία του ελέγχου*, Ελευθεριακή Κουλτούρα, Αθήνα.
- Foucault, M. 1987. *Εξουσία, γνώση και ηθική*, Ύψιλον, Αθήνα.
- Lefebvre, H. 1977. *Το δικαίωμα στην πόλη. Χώρος και πολιτική*, Παπαζήση, Αθήνα.
- Marcuse, P. 1994. *Walls as a metaphor and reality*, Keele University Press, Keele.
- Massey, D. 2000. *Φιλοσοφία και πολιτικές της χωρικότητας*, Παπασωτηρίου, Αθήνα.
- Pile, S. - Brook, C. - Mooney, G. 1999. *Unruly Cities?*, Routledge, New York.

A

V

V

βιβλιογραφία

- Καρύδης, Ν. 2008. *Τα επτά βιβλία της πολεοδομίας*, Παπασωτηρίου, Αθήνα.
- Μπαμπινιώτης, Γ. 1998. *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα.
- Σταυρίδης, Σ. 2002. *Από την πόλη οθόνη στην πόλη σκηνή*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Τσουκαλά, Κ. - Δαυήλ, Μ. - Παντελίδου, Χ. 2010. *Μετανεωτερικές επ-όψεις*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη.
- Χοντολίδου, Ε.-Πασχαλίδης, Γ.-Τσουκαλά, Κ.-Λάζαρης, Α. 2008. *Διαπολιτισμικότητα παγκοσμιοποίηση & ταυτότητες*, Gutenberg, Αθήνα.
- Augé, M. 2008. *Non-Places: An introduction to Supermodernity*, Verso, London.
- Bachelard, G. 1982. *Η ποιητική του χώρου*, Χατζηνικολή, Αθήνα.
- Corbett, R. - Marx, G.T. 1991. *Critique: no soul in the new machine, techno fallacies in the lectronic monitoring movement*, Justice Quarterly, Τόμος 8.
- de Certeau, M. 1984. *The practice of everyday life*, University of California Press, Berkeley.
- Deleuze, G. 2001. *Η κοινωνία του ελέγχου*, Ελευθεριακή Κουλτούρα, Αθήνα.
- Foucault, M. 1987. *Εξουσία, γνώση και ηθική*, Ύψιλον, Αθήνα.
- Fukuyama, F. 1989. *The end of history?*, Essay, National Interest.
- Heidegger, M. 2008. *Κτιζειν, κατοικειν, σκέπτεσθαι*, Πλέθρον, Αθήνα.
- Ibelings, H. 1998. *Supermodernism*, NAi Publishers, Rotterdam.
- Ladd, B. 1997. *The ghosts of Berlin*, The University of Chicago Press, Chicago.
- Lefebvre, H. 1977. *Το δικαίωμα στην πόλη. Χώρος και πολιτική*, Παπαζήση, Αθήνα.
- Marcuse, P. 1994. *Walls as a metaphor and reality*, Keele University Press, Keele.
- Massey, D. 2000. *Φιλοσοφία και πολιτικές της χωρικότητας*, Παπασωτηρίου, Αθήνα.
- Pile, S. - Brook, C. - Mooney, G. 1999. *Unruly Cities?*, Routledge, New York.
- Teather, E. 1999. *Embodied geographies*, Routledge, London.
- Wittegenstein, L. 1990. *Γλώσσα, μαγεία, τελετουργία*, Καρδαμίτσα, Αθήνα.

διαλέξεις

- Κιτσλή, Ρ. 2004. *Χωρικές και κοινωνικές μεταλλάξεις στο Βερολίνο μετά την πτώση του τείχους*, Δ.Π.Μ.Σ., Ε.Μ.Π.
- Κηρολιάνου, Κ. 1999. *Πολεοδομικές υπερβάσεις και προτάσεις αναβάθμισης στα κέντρα σύγχρονων ευρωπαϊκών πόλεων : πεδία μελέτης : Βερολίνο, Potsdamer Platz & Αθήνα, Εμπορικό Τρίγωνο Κέντρου*, Δ.Π.Μ.Σ. Σπουδαστική. Ε.Μ.Π.
- Κουφός, Π. 2012. *Πράξη: λαός/πλήθος*, Διάλεξη. Ε.Μ.Π.
- Ξηρογιάννη, Μ. 2007. *Αστικό κενό: Η περίπτωση του Τείχους του Βερολίνου*, Δ.Π.Μ.Σ. Σπουδαστική. Ε.Μ.Π.
- Σουλογιάννη, Δ. 2000. *Βερολίνο, ανοικτή πόλη : ένα ευρύ πεδίο*, Διάλεξη. Ε.Μ.Π.

ΕΙΚΟΝΕΣ

1. <http://travpad.net/2012/09/22/so-where-is-the-berlin-wall-now>
2. <http://berlin.pinkbigmac.com/en/the-berlin-wall-memorial>
3. http://parch.et.bme.hu/korabbi_folyam/1212/turai.html
4. <http://www.history.co.uk/shows/rise-and-fall-berlin-wall/about.html>
5. <http://view.stern.de/picture/21032010005-Schwarz-Natur--Landschaft-1708527.html>
6. projectivecities.aaschool.ac.uk
7. <http://www.npr.org/2011/08/11/139561087/remembering-the-berlin-wall-50-years-on>
8. <http://voiceseducation.org/content/berlin-wall-poetry-wall>
9. <http://www.telegraph.co.uk/news/picturegalleries/worldnews/8697980/Berlin-Wall-50-years-since-construction-of-the-wall-began.html>
10. <http://history.howstuffworks.com/historical-events/berlin-wall4.html>
11. <http://www.coutausse.com/#%E2%80%A2photojournalism-the-fall-of-the-berlin-wall-1989-berlin30>
12. Ξηρογιάννη, Μ. 2007. *Αστικό κενό: Η περίπτωση του Τείχους του Βερολίνου*
13. <http://www.coutausse.com/#%E2%80%A2photojournalism-the-fall-of-the-berlin-wall-1989-berlin03>
14. <http://drawingarchitecture.tumblr.com/post/553824735/friedrichstrasse-skyscraper-project-berlin-mitte>
15. <http://www.coutausse.com/#%E2%80%A2photojournalism-the-fall-of-the-berlin-wall-1989-berlin15>
16. <http://blsciblogs.baruch.cuny.edu/his1005/spring2011/201102/09/fall-of-berlin-wall>
17. http://www.panoramio.com/photo_explorer#view=photo&position=2&with_photo_id=32488394&order=date_desc&user=938039
18. <http://blsciblogs.baruch.cuny.edu/his1005/spring2011/201102/09/fall-of-berlin-wall>
19. <http://berlin.barwick.designs/famous-places/potsdamer-platz.html>
20. <http://pammermann.de/Projekt%202012/josty/josty.htm>
21. <http://travel.nationalgeographic.com/travel/countries/germany/photos>
22. Ξηρογιάννη, Μ. 2007. *Αστικό κενό: Η περίπτωση του Τείχους του Βερολίνου*
23. <http://molskinearchitecture.blogspot.gr/2009/11/piano-rogers-jahn-etc-potsdamer-platz>
24. <http://www.h-s-a.de/>
25. Ξηρογιάννη, Μ. 2007. *Αστικό κενό: Η περίπτωση του Τείχους του Βερολίνου*
26. <http://berlin32.blogspot.gr/2012/05/transformation-potsdamer-platz>
27. <http://www.skyscrapercity.com/showthread>
28. <http://contact.photoshelter.com/image/I0000AL7ujPMIVKM>
29. <http://blsciblogs.baruch.cuny.edu/his1005/spring2011/201102/09/fall-of-berlin-wall>

